

*mažai tikėtini, – tai ne autoriaus, kuris visur stengėsi išvengti hiperbolizavimo, kaltė. Tačiau juk Dostojevskis buvo sudėtingesnis už bet kurį iš savo herojų: jis, genialus epileptikas, žmogus su „nudirta oda“, patyręs baisius mirties, katygos, skurdo ir vienvietės išmėginimus; patologiškas meilužis ir besiblašantis šventumo ieškotojas, nūgyveno nepakartojamą, fantastišką gyvenimą. Tad argi nuostabu, kad ir pasakojimas apie jo meilę ir aistras kupinas netikėtumų ir prieštaravimų ir kartais primena jaudinančius ir kupinus kančios jo romanų skyrius?*

Bronksvilis, Niujorkas



## PIRMA DALIS

---

---

# Pirmoji meilė





## Pirmas skyrius



Ankstų 1849 metų gruodžio 22-osios rytą šešiolikmetis licėjininkas baronas Aleksandras Vrangelis pažvelgė pro langą ir blausioje Peterburgo žiemos šviesoje išvydo dvikinkių dengtų rogių vorą. Tokiomis rogėmis paprastai važinėdavo Smolno kilmingųjų merginų instituto auklėtinės arba Imperatoriškosios teatro mokyklos baleto mokinės. Tačiau šį rytą vietoj jaunų merginų rogėse sėdėjo valstybiniai nusikaltėliai: į bausmės vietą buvo vežami dvidešimt Butaševičiaus-Petraševskio būrelio žmonių. Jų areštas 1849 metų pradžioje stipriai paveikė sostinės visuomenę. Buvo pasakojama, kad slaptoji policija atskleidė sąmokslą prieš caro vienvaldystę, kad būrelyje buvo propaguojamas socializmas, politinės laisvės, valstiečių išlaisvinimas ir kitokie pasipiktinimą keliantys paistalai. Ir maištininkų vadas Petraševskis, ir jo draugai – N. Spešnevas, N. Kaškinas, A. Jevropeusas – baigė tą patį Aleksandro licėjų, kuriame mokėsi Vrangelis, todėl žandarai atliko kratą licėjaus klase, ieškojo draudžiamos literatūros. Be abejo, Vrangelis domėjosi petraševskininkų, kaip juos vadino, byla, nors apie juos buvo galima kalbėti tik su artimais žmonėmis, ir tai tik prislopintu balsu: sklido gandas, kad imperatorius Nikolajus I smarkiai įtūžęs ir liepęs tinkamai nubausti draugijos narius. Artimas Vrangelio giminaitis Karlas Jegorovičius Manderšternas, vėliau tapęs Petropavlovsko tvirtovės ko-

mendantu, buvo karo teismo auditorius, ir iš jo jaunasis licėjininkas, paleistas namo Kalėdų atostogų, sužinojo, kad daugelis petraševskininkų nuteisti sušaudyti. Tarp jų buvo F. M. Dostojevskis. Visai neseniai Vrangelis perskaitė romaną „Vargo žmonės“, išgarsinusį Dostojevskį, ir nebaigtą apysaką „Netočka Nezvanova“. Abu kūriniai padarė jam stiprų įspūdį, ir jis labai sielojosi išgirdęs, kad mėgstamo rašytojo laukia mirtis.

Tą atmintiną gruodžio 22-osios rytą Vrangelio dėdė, raieto grenadierių pulko karininkas, su visa savo kuopa turėjo dalyvauti įvykdant bausmę petraševskininkams. Jis sutiko pasiimti drauge sūnėną.

Kai jie atvyko į Semionovo aikštę, kur buvo paskirta egzekucija, aikštė buvo apsupta kariuomenės. Už juodų keturkampiu išrikiuotų kareivių eilių būriavosi atsitiktinė liaudis – valstiečiai, moterys prekeivės, prastuomenė, vilkinti rudinėmis ir durtiniais. „Švarios publikos“ beveik nebuvo. Prie Vrangelio pribėgo kitas jo giminaitis, irgi karininkas, ėjęs tarnybą, ir ėmė įkalbinėti jaunuolį nedelsiant palikti bausmės vietą, nes dar, ko gero, ir pernelyg smalsų licėjininką įtars nusikalstama užuojauta nuteistiesiems.

Vrangelis truputį nusigando ir pažadėjo važiuoti namo, tačiau iš tiesų neišėjo, bet įsimaišė į minią; šis drąsus jo poelgis liko paslaptis, ir jis neišdrįso niekam apie tai prasiatiti.

Pasistiebęs ir ištempęs kaklą, aikštės viduryje jis pamatė medinį ešafotą su laipteliais ir į žemę įkastus stulpus. Nuteistiesiems nuvilko viršutinius drabužius, ir dvidešimties laipsnių šaltyje jie stovėjo vienmarškiniai: devyni žmonės iš vienos ešafoto pusės ir devyni iš kitos. Auditorius perskaitė nuosprendį. Vrangelis išgirdo: „Fiodoras Michailovičius Dostojevskis ... už dalyvavimą nusikalstamuose kėsluose ir literato Belinskio laiško, kuriame apstu įžūlių pasisakymų prieš stačiatikių bažnyčią ir aukščiausiąją valdžią,

platinimą, ir už pasikėsinimą kartu su kitais platinti prieš valdžią nukreiptus kūrinius panaudojant tam naminę litografiją netenka visų luominių teisių ... mirties bausme sušaudyti.“ Šventikas su kryžiumi pakeitė ant ešafoto auditorių ir pasiūlė atlikti išpažintį. Tik vienas iš nuteistųjų ėjo išpažinties. Kiti pagarbiai pabučiavo sidabrinį kryžių, kurį šventikas greitai ir tylomis prikišdavo jiems prie lūpų. Paskui Petraševskį, Mombelį ir Grigorjevą apsiautė drobulėmis ir visus tris užrištomis akimis pririšo prie stulpų. Dostojevskis stovėjo kitoje grupėje ir laukė savo eilės. Karininko vadovaujamas būrys išsirikiavo priešais stulpus, kareiviai pakėlė šautuvus ir nusitaikė. Tačiau tuo momentu, kai turėjo pasigirsti komanda „Ugnis!“, vienas iš aukštų karininkų mostelėjo balta nosine, bausmės vykdymas buvo sustabdytas, ir nuteistuosius atrišo nuo stulpų. Grigorjevas svirduliavo: per tas kelias minutes laukdamas galo jis išprotėjo. Mombeliui staiga pražilo plaukai. Buvo paskelbtas naujas nuosprendis – monarcho malonė. Dostojevskii buvo paskirti ketveri metai katorgos ir paskui ketverius metus tarnauti eiliniu Sibire. Nusikaltėliams leido apsilikti viršutinius drabužius. Nelaukdamas, kol juos išveš į Petropavlovsko tvirtovę, Vrangelis vogčiomis išsmuko iš minios ir, virpėdamas iš jaudulio ir gailėsčio, nuskubėjo namo.

Po ketverių metų, baigęs licėjų ir trumpai tarnavęs teisingumo ministerijoje, Vrangelis savo paties prašymu buvo paskirtas prokuroru į ką tik įsteigtą Semipalatinsko sritį, kurią sudarė pietrytiniai Kirgizijos stepių rajonai ir pietvakariniai Altajaus apskrities rajonai. Sibiras tada buvo menkai iširtas, o Vrangelį viliojo tolimos šalys: kur kas labiau nei jurisprudencija jį domino kelionės ir medžioklė.

Kai Peterburge pasklido gandas apie jo išvykimą, jam vėl teko išgirsti Dostojevskio vardą: ką tik baigėsi buvusio petraševskininko katorgos Omske terminas, ir 1854 metų kovo

mėnesį jis buvo įtrauktas eiliniu į 7-ąjį Sibiro pasienio batalioną, kuris buvo įsikūręs Semipalatinske – Vrangelio tarnybos vietoje. Fiodoro Dostojevskio brolis Michailas paprašė ką tik iškepto valdininko nuvežti tremtiniui laišką ir pinigų, ir jaunas prokuroras mielai sutiko įvykdyti pavedimą.

1854 metų lapkritį Vrangelis pagaliau pasiekė Semipalatinską. Vos tik įsikūręs pas vietinį pirklių Stepanovą, jis išsikvietė Dostojevskį: jam atrodė, kad jau seniai jį pažįsta, ir jis nekantravo susitikti su buvusiu rašytoju, buvusiu katorgininku, o dabar eiliniu. Kai Dostojevskis įėjo į kambarį, jis išmeigė į jį akis. Priešais jį stovėjo kresnas vidutinio ūgio kareivis, vilkintis dukslia šurkštaus audeklo uniforma. Visa jo išvaizda, figūra ir drabužiai dvelkė paprastumu, nebuvo justi jokio bajoriškumo ar inteligentiškumo. Ir Dostojevskio veidas buvo toks pat, koks būna Rusijoje dažno amatininko, miestelėno ir dievobaimingo pirklio: šiurkšti tamsiai ruda barzda kaip vėtyklė, siaura ir aikštinga burna po tankiais ūsais, virš plačios kaktos su išsišovusiais antakių lankais šviesūs mašinėle trumpai kirpti plaukai; giliai įkritisios, tarsi prasmegusios akys, po jomis – melsvi ratilai; veido spalva nesveika, blyškiai pilkšva, strazdanota, skruostų ir kaktos oda išvagota raukšlių. Jo balsas buvo duslus, prikimęs, – atsiliepė paauglystėje persirgta gerklės liga, – ir kalbėjo jis tyliai, lėtai, tarsi nenoromis, šykščiais paprastais žodžiais, bet kai pagaudavo įkvėpimas, jo kalba tapdavo skambi ir greita, žodžiuose aidėdavo aistra, jis kone springdavo, jo judesiai, nors staigūs ir šiurkštūs, įgydavo gyvumo ir lengvumo, – jis persimainydavo, ir ankstesnio niūrumo nelikdavo nė ženklo.

Kai Dostojevskis pradėjo skaityti brolio laišką, jo akyse pasirodė ašaros. Tuo metu Vrangeliui atnešė paštą iš Rusijos, ir prisiminęs, kaip toli jo šeima ir Peterburgas, žiūrėdamas į iškankintą, sopulingą Dostojevskio veidą jis irgi ne-